

INTERVENCIÓ DEL CONSELLER JOSEP M. VALLÈS EN L'ACTE D'OBERTURA DEL CONGRÉS PENITENCIARI

(30 DE MARÇ DE 2006).-

Satisfacció com a Conseller de Justícia de la Generalitat per obrir aquest Congrés Penitenciari. Raons de la seva importància: pel seu origen, per la seva oportunitat, per la seva difusió pública.

PRIMERA RAÓ: UNA INICIATIVA DEMOCRÀTICA, COMPARTIDA ENTRE GENERALITAT, ESTAT I CONSELL D'EUROPA.

La primera és que la iniciativa del Congrés –sorgida de Catalunya- ha comptat des del primer moment amb la col.laboració i l'impuls del Ministeri de l'Interior, de la DG Institucions Penitenciàries i del Consell d'Europa. I ha trobat l'acollida entusiasta dels professionals del món penitenciari, dels acadèmics i experts i de les organitzacions socials que col.laboren amb l'administració penitenciària. Tots ells estan representats en el comitè científic, en el comitè organitzador i entre els congressistes. És un bon auguri per al bon resultat de les deliberacions que examinaran de forma pública, amb rigor científic i amb responsabilitat professional el que són els objectius i els mètodes de l'execució penal en la societat actual.

Tots sabem que és un atribut del poder polític legítim la capacitat d'imposar sancions als membres de la comunitat que han infringit les normes de convivència i han vulnerat drets d'altres membres d'aquesta comunitat. És un atribut del poder polític que els estats democràtics han d'administrar com a ultima ratio per restaurar la pau social, amb totes les cauteles, precaucions i garanties pròpies d'un estat de dret.

I, per això mateix, les autoritats dels estats democràtics –aquells que segons el Consell d'Europa respecten i protegeixen els drets humans- han de mantenir-se particularment atentes a que l'aplicació d'aquesta "ultima ratio" ho sigui amb subjecció als criteris legals i també en consonància amb la finalitat que se li atribueix: la finalitat de reeducar i reinserir socialment les persones que han delinquit.

SEGONA RAÓ: ALERTAR CONTRA EL RISC DE LES "CONTRARREFORMES" PENITENCIÀRIES

Aquesta finalitat ha de ser recordada de forma permanent. I per això és tan oportuna la celebració d'aquest Congrés, en el nostre país i en aquest moment. Aquesta oportunitat és la segona raó de satisfacció per la celebració del Congrés. Perquè se celebra en un moment en que sovint es qüestiona que la política penitenciària tingui com a funció social la rehabilitació i la reeducació

dels penats, tal com afirmen les lleis i, en el cas espanyol, la Constitució de 1978.

Convé recordar-ho. Per què? Perquè l'opinió pública de molts països es troba inquieta per les incerteses de tota mena que provoquen canvis accelerats: socioeconòmics, laborals, migratoris, culturals, tecnològics. Aquesta opinió pública converteix sovint la seva por i la seva necessitat de seguretat en una pressió per endurir el dret penal, per ampliar les conductes criminalitzables, per imposar més sancions d'internament penitenciari, per allargar més les penes, etc. Alguns mitjans de comunicació –de bona fe o per càlcul mercantil- reforcen aquesta dinàmica, amb una presentació magnificada i de vegades obscena de les conductes antisocials que encén les emocions populars en comptes de donar instruments de reflexió per a prevenir-les.

Els governs cedeixen sovint a aquesta pressió. Tant els governs de dreta, com els d'esquerra. Els governs conservadors, per una convicció arrelada en la idea hobbesiana d'una naturalesa humana essencialment perversa i no redimible. Els d'esquerra, per confusió o també per oportunisme. En aquest context, "Llei i ordre" es converteixen en slogans electorals d'un gran simplisme. En realitat, volen dir "Llei penal i ordre penitenciari", que quan es tradueixen en legislació penal i política criminal poden tenir un cert rendiment a curt termini, però manifesten ineficiència a mig i llarg termini.

Com a resultat, la política policial i la política judicial corre el risc d'adoptar també aquesta línia de rigor com a forma conservadora, no de l'ordre social, sinó de la reputació del propi col·lectiu professional. No són pocs els qui –en el moment d'actuar com a policies o com a jutjadors- estan temptats d'adoptar determinades decisions rigoristes, no per la seva adequació a la situació que han de prevenir o sancionar, sinó per evitar de ser acusats de massa tous, de massa contemporitzadors, de poc enèrgics.

Tot això pot portar –i en el nostre país ho hem comprovat en els darrers anys- a una legislació penal rigorista – de "penalisme salvatge" l'han qualificat alguns juristes-, a interpretacions jurisprudencials molt discutibles i incongruents amb els principis del dret penal –com les que fa poques setmanes va fer una alta instància judicial del nostre país- i, finalment, a sistemes penitenciaris insostenibles pel creixement il·limitat de la població internada en condicions que no permeten l'actuació rehabilitadora que la llei exigeix.

Per tot això, crec que aquest Congrés ha de ser una oportunitat per a proclamar la inconsistència democràtica d'aquests plantejaments. L'èmfasi en la pena entesa com a càstig i no com a oportunitat de rehabilitació és un retrocés en la dinàmica civilitzadora del dret penal dels darrers segles.

S'ha escrit que "la presó és el sistema més car que s'ha inventat per augmentar la delinqüència". No és la frase d'un jove anti-sistema o d'un partidari de l'abolició de les presons. No és la frase d'alguna víctima de l'angelisme innocent d'un "progre" desfasat que provoca el somriure displicent dels "realistes". És la

declaració d'un militar professional, durant un temps responsable de presons britàniques quan feia un balanç de la situació del sistema penitenciari del seu país.

Penso, per tant, en aquest Congrés com a espai per refermar la virtualitat de l'execució penal com a instrument extrem destinat a la rehabilitació i la resocialització de l'intern, tal com proclama la nostra Constitució i la LGP. Cal anar endavant en l'exploració dels tractaments penals alternatius a la presó, en l'avaluació de les experiències d'intervenció especialitzada, en les actuacions de reinserció laboral.

Cal anar endavant. I no es pot fer marxa enrera, malgrat les fortes pressions socials i polítiques per retrocedir a èpoques que consideràvem superades per sempre i que, avui, per desgràcia reapareixen –no en societats o estats en fase de desenvolupament democràtic- sinó en estats que es proclamen a l'avantguarda de la democràcia i que la volen exportar –segons sembla amb poc èxit- per la força.

TERCERA RAÓ: EL RECONeixEMENT PÚBLIC DE L'ACTIVITAT PENITENCIÀRIA, CONTRA TÒPICS I DEFORMACIONS.

La tercera i última raó per la que considero important aquest Congrés és justament el seu caràcter d'esdeveniment públic. Certament, és una trobada de professionals i d'experts. Però la voluntat dels organitzadors és, en la mesura del possible, arribar a l'opinió pública contra l'existència de tòpics i deformacions. Són els tòpics i deformacions que ignoren un element essencial de l'execució penal. El seu caràcter social. Social en un doble sentit.

Social, per la seva finalitat. La política penitenciària en un sistema democràtic- ha de ser una política social. Una política que s'adreça a col·lectius marginats temporalment o de manera crònica de la comunitat. Una política que ha de donar a aquests individus la possibilitat de desplegar les capacitats que té tota persona per al propi desenvolupament i en benefici de la societat. Una política, per tant, que està molt relacionada amb altres polítiques educatives, laborals, sanitàries, d'assistència social, etc., pròpies dels governs que creuen que la comunitat política no pot desentendre's de la sort de cap dels seus membres, per greu que hagi estat la seva conducta antisocial.

Però la política penitenciària és també una política social en un altre sentit. És una política que ha de ser analitzada i executada per les autoritats públiques, però ha de ser assumida també pel conjunt de la societat, representada per les institucions del govern local, per les corporacions patronals i sindicals, pels col·lectius de voluntaris, per les organitzacions no governamentals, pels mitjans de comunicació i per qualsevol altre agent social, en la mesura de les seves capacitats i funcions.

Una política penitenciària deixada únicament i exclusivament en mans de l'administració pública sense la implicació de la societat no arribarà mai a assolir els seus objectius. Perquè serà contemplada com una activitat necessària, però que és preferible ocultar perquè apareix com a incòmoda i molesta. Si és així, la reputació i fins i tot l'autoestima dels seus professionals serà escassa. Si és així, s'hi aplicaran pocs recursos i exclusivament recursos per a la repressió i la seguretat, i no per a tractaments rehabilitadors. Si és així, seran freqüents les oposicions de veïns i fins i tot d'autoritats locals populistes que rebutgen la presència d'instal·lacions penitenciàries en el seu entorn, com si es tractés d'una activitat molesta o perjudicial que convé apartar del centre de les ciutats.

En canvi, la política penitenciària augmenta el seu potencial d'èxit rehabilitador quan compta amb el suport dels agents empresarials i sindicals, quan pot comptar amb la col·laboració de les autoritats locals, quan pot disposar dels recursos humans i de la sensibilitat d'organitzacions voluntàries i no governamentals.

En resum, política social pel seu objectiu i política social pel seu actor principal, que ha de ser la comunitat en el seu conjunt. Aquest és el doble missatge que hauria de sortir d'aquest Congrés. Un missatge clar d'afirmació del caràcter social de l'activitat penitenciària. Un missatge clar d'oposició a la "contrarreforma" penal i penitenciària que es pretén en alguns països.

PER ACABAR: UN REALISME ESPERANÇAT EN L'ACCIÓ DE GOVERN

No vull acabar sense un toc de realisme, probablement innecessari davant d'aquesta audiència, però que em toca formular també com a responsable polític de la definició i de l'execució de la política penitenciària aquí a Catalunya. Un país amb una població efectiva de 7.250.000 habitants, fortament urbanitzat, amb la transformació pròpia de les economies post-industrials, un país de frontera amb llarga tradició de recepció d'immigració. Amb tot el potencial creatiu i de conflicte de les societats plurals i obertes.

En aquest context, també la política penitenciària catalana està subjecte a tensions, pateix insuficiències. Estem assumint importants processos de canvi: en la gestió dels professionals, en l'organització de l'activitat, en els tractaments, en els equipaments. Els assumim en col·laboració amb les institucions penitenciàries de la resta d'Espanya i, particularment, amb la seva Directora General. Mantenim, penso, una relació de col·laboració molt positiva, diria que singularment positiva i que supera de molt altres comparacions entre els dos Governos.

Compartim els processos de canvi. I en aquests processos, convé tenir molt clar l'horitzó cap el qual apuntem, que és el d'una política penitenciària de caràcter social, d'objectiu rehabilitador. Ha de superar obstacles, per factors del context, també per les insuficiències pròpies. Però hem iniciat una marxa decidida cap el horitzó que ens hem marcat.

Conscients de que l'horitzó és una línia a la que mai s'arriba, perquè es va desplaçant al ritme de la nostra pròpia marxa. Com a responsable polític i membre d'un Govern compromès en la renovació de la política penitenciària, em correspon marcar l'horitzó, procurar la complicitat social, recaptar els recursos públics i privats, per damunt de tot, atendre als els professionals que són responsables directes d'aquesta tasca, que són els proveïdors directes d'aquest servei. Perquè de la seva qualitat, dedicació i experiència depèn en gran manera el resultat de la nostra tasca.

Estic convençut que els treballs de tots vostès avui aquí i la col.laboració permanent entre les institucions –de la Generalitat de Catalunya, del Govern d'Espanya i del Consell d'Europa-, la seran un estímul per a tots: professionals, representants d'entitats socials, acadèmics i finalment responsables polítics, que haurem de considerar atentament el resultat de les deliberacions d'aquest Congrés, que declaro obert en nom del President de Catalunya.

Moltes gràcies.